

Makale
Kenan ERZURUM

KİRMEN

Kirmen; kıl, yün ve pamuğu iplik haline getirmek için eğirme ve bükmeye yarayan alet. Eğirme ve bükme işi gelişmiş aletler icat edilinceye kadar, asırlarca, kirmenle yapılmıştır.

Kirmen iki parçadan oluşur.

Kirmen oku,

Kirmen kolları (Kanatları).

Kirmenin oku da kolları da mümkünse sert ağaçtan yapılır. Kirmen okunun uzunluğu yaklaşık 24-25 cm'dir. Ok, kollara açılan delikten geçecek kalınlıkta olur. Hazır bir kirmende, ok boyunun yarıdan bir iki santim fazlası kolların üzerinde, geri kalan kısmı kolların altında kalır. Okun en kalın yeri orta kısmıdır. Bu noktası kollar düşmesin diye delikten geçmeyecek kadar yaklaşık 1 cm çapında olur. Kolların altında kalan kısmı sona doğru gittikçe incelir. Okun tepesinde bir çentik vardır. Bu çentik eğrilen veya bükülen ipin tutturulması içindir.

Kollar için tossak, şimşir, dut, yemşen ağaçları veya bu ağaçlara benzer sert ağaçlar kullanılır. Kolların uzunluğu 18-20, eni 2,5-3 cm'dir. Kollardan birinin orta kısmı diğerine göre daha kalın olur. Bu kalın kısım ince kolun geçeceği genişlikte delinir ve ince kol oradan geçer. Bazı kirmen kollarının bütün bir ağaçtan yapıldığı da olmuştur. O zaman kirmen kollarından birinin daha kalın olmasına gerek yoktur. Kolların uç kısımları hafif aşağı doğru eğiktir. Bu eğim yaklaşık 2 cm'dir. Kollar, yapan kişinin ustalığına bağlı olarak, görünüm itibarıyla daha zarif, nakışlı veya düz yüzeyli olabilir.

Kirmen ile yün, kıl veya pamuk eğrilir veya ip bükülür. Bükülecek olan yün ve kılın taranmış ve ayıklanmış olması uygun olur. Bunun için yün ve kıl bir takım işlemde geçirilerek burma haline getirilir. Burma, eğrilmek istenen yün ve kılın kola takılarak eğirme işinin daha kolay olması içindir. Pamuk ise bedrik yapılır.

Bedrik (bedirik de denir) yapmak için yaklaşık bir avuç pamuk ince bir çubuğun (tercih olarak okluk parçasının) üzerine hafifçe dolandır. Bir tahta veya büyücek bir tepsinin arkasında yufka yapar gibi hafiften yuvarlanarak, pamuk, kalınca bir sigara böreği şekline getirilir. Sonra çubuk pamuğun içinden çekilerek çıkarılır. Bu, 20-25 cm uzunluğundaki pamuk parçasına bedrik denir. Yün ve kılın burma, pamuğun bedrik yapılması eğirme işleminin kolay olması içindir. Bedrik yapılmak istenilen pamuğun temizlenmiş, yayla atılarak kabartılmış olması uygun olur.

Burma kola takılır, bedrik de kirmen eğiren kişinin hemen yanında kümeler halinde bulundurulur. Bu sayede eğirme işi kesintisiz ve daha kolay devam eder.

Kişi, koluna taktığı burmanın bir ucunu kirmenin okuna tutturarak eğirme işine başlar. Eğirme işi ister oturarak, isterse ayakta devam eder. Ama şayet oturulacaksa sandalye veya yüksekçe bir yere oturulması uygun olur. Aksi tektirde kolun fazlaca yukarıya kaldırılması gerekir ki bu da kolun yorulmasına ve eğirme işinin zorlaşmasına neden olur. Eğrilen ip kanatlar üzerine çapraz şekilde sarılarak yumak haline getirilir. Eğirme işlemi

devam ederken, yumak yeterli büyüklüğe geldiğinde, biraz da kola fazla ağırlık yapmasın diye kirmenden çıkarılır.

Eğirmek daha gevşek ip elde etmek içindir. Bükme ise daha sıkı, kalın ve sağlam ip elde etmek için yapılır. Hatta bükme; bir veya birden fazla ipin birbirine dolanarak daha kalın ve daha sağlam ip elde etme işi olarak da tanımlanabilir.

Bu yöntemle elde edilen iplerle yüzyıllardır çul, çuval, halı, kilim, heybe, kolan vb. dokunmuştur.

Ülkemiz köylerinde halen de çul, çuval, halı, kilim, heybe, kolan vb. malzemeler kirmende eğrilerek elde edilen iplerle yapılır.